

IQTISODIY IJTIMOIYLASHUVNING “SHAXSGA FAOLIYATLI” KONSEPTUAL YONDASHUVI TAHLILI

Umarova Navbahor Shokirovna

Toshkent davlat pedagogika universiteti, PhD, dotsent

E-mail: navbaxor78@mail.ru

Annotatsiya: mazkur tezisdagi iqtisodiy ijtimoiylashuvning “shaxsga faoliyatli” konseptual yondashuvi nazariy va empirik ma’lumotlar asosiga tayangan holdagi tahlillari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiylashuv, iqtisodiy ijtimoiylashuv, faoliyat, shaxs, yondashuv, model, maqsad, vosita, natija

ANALYSIS OF THE CONCEPTUAL APPROACH OF ECONOMIC SOCIALIZATION “ACTIVITY TO THE PERSON”

Abstract: this thesis presents the analysis of the conceptual approach of economic socialization based on theoretical and empirical data.

Key words: socialization, economic socialization, activity, person, approach, model, goal, tool, result

Iqtisodiy ijtimoiylashuv muammosi nafaqat iqtisodchi, balki mahalliy psixolog mutaxassislarining e’tiboridan biroz chetda qolib, hozirgi integratsiyalashgan sohaning o‘z yechimini kutayotgan dolzarb muammolaridan biriga aylanib ulgurdi. Bolalik davridan balog‘at davriga o‘tish bosqichi – iqtisodiy psixologiya sohasi tadqiqotlarining predmeti sifatida ommalashmagan mavzular sirasiga kiradi. Bu borada yetakchi va ko‘zga ko‘ringan chet el ijtimoiy psixologlari I.S. Kon, T. Shibutani, B.D. Parigin, G.M. Andreeva, A.A. Bodalev, A.A. Reanlarning fikricha, hatto o‘spirinlar va talabalarning umumiy ijtimoiylashuvi masalasi ham fan olamida eng

kam o'rganilgan muammolardan biridir.

Shu bois ham mazkur tadqiqotimizda, iqtisodiy ijtimoiylashuv jarayoniga guruhiy munosabatlar ta'sirini aniqlash hamda ularni ijtimoiy-psixologik omillar guruhi sifatida yaxlitlash maqsadida olib borilayotgan ilmiy izlanishimizga konseptual (shaxsga faoliyatli) yondashuvni amalga oshiramiz hamda shaxs iqtisodiy ijtimoiylashuvi konsepsiyasi va rejalashtirilgan eksperimental tadqiqotga doir asosiy g'oyaviy yo'nalganlikni belgilab olganmiz. Buning uchun esa "shaxsga faoliyatli yondashuv" modeli orqali iqtisodiy ijtimoiylashuv jarayonini – shaxs, xulq-atvor va faoliyat kabi tayanch psixologik tushunchalar kontekstida o'rganamiz.

Shaxs iqtisodiy ijtimoiylashuvi jarayoni muammosining shaxsga faoliyatli yondashuvi modelida, ana shu tayanch tushunchalar iqtisodiy psixologiya sohasining mazmun-mohiyatini ochishda qanday rol bajarayotganligini guvohi bo'lish mumkin. Bunda faoliyat tuzilmasi "maqsad", "vosita" va "natija" komponentlarini o'zida mujassamlashtirgan bo'lib, undan doimiy harakatdagi borliq(materiya)ning mohiyatini tushuntirishda foydalanilgan. Jumladan, iqtisodiy munosabatlarga yo'naltirilgan shaxs faoliyatining maqsadi xatti-harakatlarning qism va bosqichlarini aniqlashtirib beruvchi vazifalar yechimidan tashkil topgan bo'lib, u, asosan, iqtisodiy voqelikda ayon bo'ladi. Bunda shaxsning muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasini yuzaga chiqaruvchi usul/uslublar iqtisodiy faoliyat maqsadiga yetishish vositasi sifatida qo'llaniladi. Iqtisodiy munosabatlar jarayonida erishilgan faoliyat natijasidan esa shaxs tomonidan dastlabki qo'yilgan maqsadning samaradorligini tekshirish va baholash yoki zaruriy hollarda unga tuzatish kiritish/yangisiga almashtirish uchun foydalaniladi.

Xuddi shunday yondashuv orqali, shaxs va xulq-atvor tushunchalarini ham yuqoridagi kabi shaxs iqtisodiy ijtimoiylashuvi jarayonining mohiyatini yoritishda zarur bo'ladigan (izomorfizmning mantiq tamoyillariga asoslangan holda tayanch tushunchalar sifatida e'tirof etishimiz mumkin.

Nazariy tahlillarga asoslanadigan bo'lsak, qabul qilingan iqtisodiy ijtimoiylashuv tushunchasida, iqtisodiy munosabatlar diqqat markazi yo'lida bosh rolni «iqtisodiy inson» o'ynaydi yoki asosiy vazifani shaxsning «iqtisodiy ongi» bajaradi. Shuningdek, shaxs xulq-atvori mulkdorlik psixologiyasi kontekstidagi zamonaviy tadqiqotlar

predmetiga aylantirilib, iqtisodiy psixologiya fanining mulkiy munosabatlarni tushuntiruvchi tayanch tushunchalaridan biri sifatida qabul qilingan.

Iqtisodiy nuqtai nazardan baholaganda, faoliyat tushunchasi, bu xo‘jalikni yuritish, tashkil etish va boshqarish bilan bog‘liq shaxs xatti-harakatlari algoritmini ifodalovchi iqtisodiy faoliyat degan mazmuni beradi. Xulq-atvor tushunchasi bilan bog‘liq, xuddi shunday qarashni, marketing psixologiyasi sohasining tadqiqotlari predmetiga aylangan iste‘molchi psixologiyasiga daxldor iqtisodiy xulq ko‘rinishini tushuntirishda ham qo‘llash mumkin. Agar, shu sohada keng qamrovli izlanishlarni olib borgan N.V. Polyakovaning fikriga e‘tiborni qaratadigan bo‘lsak, bunday iqtisodiy xulq ko‘rinishi, odatda, xo‘jalikni boshqarish va iste‘mol qilish bilan bog‘liq shaxs faoliyatida namoyon bo‘ladi.

Muhimi, mazkur konseptual yondashuv bizga, bozor munosabatlari sharoitida shaxs (iqtisodiy ong) ijtimoiylashuvi (rivojlanishi) va o‘zini namoyon qilishining zaruriy tashqi shartlarini tushunish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Фернам А., Аргайл М. Деньги. Психология денег и финансового поведения / Под общей редакцией А.Алексеева. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2005. – 352 с.

2. Кон И.С. Социологическая психология. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 1999. – 560 с.

3. Navbahor Shokirovna Umarova, Pokiza G‘Anisher Qizi O‘Risheva PSIXOLOGIK MADANIYAT SHAXS IJTIMOIYLASHUVI OMILI SIFATIDA // CARJIS. 2022. №5. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/psixologik-madaniyat-shaxs-ijtimoiylashuvi-omili-sifatida> (дата обращения: 15.11.2022).

4. Ҳайитов О., Умарова Н. Ёшларда профессионал ўсишга интилишни ривожлантиришнинг назарий-амалий асослари (шажаралар негизи мисолида) //Н Умарова-Т.:“TURON-IQBOL. – 2001.